Сонце заглянуло до вікон, як Микола Миколишин збудився. Хотів зриватися та біли на подвір'я, бо заспав, але пригадав собі, що він від кількох неділь хорий, що Бог Святий знає, як з ним буде і що господарством немає чого журитися.

Най ним журяться діти.

Зітхнув і спустив повіки.

Опали, тяжкі та неподвижні, як віконниці під вечір.

— Втомилися, хочуть відпочинку. Заждіть, будемо спочивати, аж нам навкучиться.

Нараз, добуваючи з грудей якогось молодецького голосу, крикнув на цілу хату: "Маріє!"

До світлиці вбігла його невістка, жінка найстаршого сина.

— Чого вам, тату? — спитала тривожно, протираючи невиспані очі.

— Вийми нову одіж із скрині, а Петрові скажи, най ладить залізний віз1. А йно хай мені вистелить високо, на самій середині, щоб не трясло.

Марія подивилася на тестя, як би хотіла спитатися, нащо такому хорому воза, але питатися не сміла, бо з того часу, як лиш переступила поріг Миколишина, привикла, що батька слухають всі, без розбору.

Не гаючись, добула зі скрині щонайтоншу сорочку, зняла з жердки новий кожух, вибрала гарний пояс та побігла до мужа, що порався коло коней в стайні.

— Петре! Тато казали ладити віз на залізних осях та вистелити високо, щоб не трясло. Не знати, чуєш, нашо їм нині воза?

— Лишися коло коней, нім зерно з'їдять, а я піду спитати.

Як увійшов до світлиці, батько вже сидів, постогнуючи, на постелі та защіпав чисту сорочку.

— Поможи мені, сину, застіжку застягнути, бо мене вже руки не слухають.

Син поміг батькові прибратися і подав води.

— Ви казали ладити віз?

— Казав. —Куди?

— На вибори.

— А як же вам, такому хорому, теліпатися тільки світи?

— Як?.. Так як видиш. Щоби я мав рачки лізти, щоб ви мене на вереті несли, а я голосувати мушу. Я на ці вибори тридцять літ чекав — розумієш?

Говорив тяжко, і за кожним словом клекотіло йому в грудях, як під землею.

— Я рад, що діждав тої хвилини, а він мене питає, як ви, татуню, поїдете? Ладь віз, не говори багато. А поклич Дмитра та Семена, бо й вони тепер мають голос2: поїдемо разом. 1 не гайся мені, бо на дев'яту заповіли початок, а Ми-колишин все ішов перший, де о народну справу ходило. Який був зранку, такий хай лишиться і до останку. Йди!

Не минуло й півгодини, як заскрипіла висока брама, загавкали пси, немов допрошуючись, щоб і їх з собою забрали, заторохтіли колеса, і від Миколишиних, на невеличкім містку, виїхав у вулицю новий, на залізних осях віз, з високим полукішком і з мережаною крижівницею.

Посередині, на добре вимощенім сидженню, прикри-Р*м килимком, що його виткала невістка, сидів Микола Миколишин в новім білім кожусі, в високій смушевій Щапці, більше на спомин колишнього Миколи, як на живого чоловіка подібний.

Коло нього сидів найстарший син Петро і піддержував татька, як сильний дубовий стовп піддержує спорохнявілу будівлю. Двох молодших їхало напереді. Кіньми поганяв найстарший внук, десятилітній хлопчина, що за жодні гроші не був би лишився дома, не видівши перший раз у житті виборів.

їхали звільна, щоб не трясло хорого батька. По дорозі стрічали людей, що йшли в тім самім напрямі, святочно прибрані, як на який відпуст. Здоровили одні других, а молодші господарі з пошаною знімали шапку перед Ми-колишином, котрому завдячували немало.

Довгі літа воював зі старими порядками в селі та в повіті, з війтом, марнотратником громадського гроша, з радою, що йшла за війтом, як теля за мотузком, і з усіма темними силами, що хотіли народ здержати в поступі та просвіті. Натерпівся за це немало, але не вгнувся і не поступив ані на крок. Стояв, як той самітний дуб на пустій збочі, котру дощі і зливи впарі риють, марнуючи природжену силу землі. Та хоч громи доокола б'ють, хоч буря скаженіє, аж по літах, глянь, в тіні його галуз підростуть нові дубки, і заліситься, зазеленіється збіч, даючи захист і квітам і птицям, а людям віщуючи хосен.

Так виросло на очах Миколи Миколишина молоде покоління, перестроюючи до невпізнання колись темне і бідне, тепер освічене та засібне село.

Остання його праця — то віче за новим правом виборчим. Хоч старий та немічний, об'їхав усі села докола та зібрав на схід десять тисяч людей, десять тисяч свідомих голов, що домагалися широкого горожанського права. За те до села прислали військо. Дві неділі вганяли по спокійних вулицях румунські драгуни, страхаючи дітей, а ще гірше жінок, що небезпечні були перебігти з подвір'я на подвір'я.

Дві неділі серед нічної тишини лунали над спокійним селом військові сурми, як над воєнним табором, а кілько прокльонів упало, а кілько всякого іншого гріха!

Забрали військо, і село вернуло до давнього життя. Прийшла весна, зазеленіли поля, забіліли сади, зацвіли нові надії. І от тепер він ще голосувати першим загальним, безпосереднім, тайним, хоч не рівним іще голосуванням — їде з радістю, що й він приложив до нього своєї руки...

Сонце підбирається вгору і не пече, а злегка пригріває.

Вправді хмари раз у раз набігають на нього, щоб закрити його ясне проміння, але вітер, що віє від сходу, розганяє їх на всі сторони світу, він вимете небо, як хазяйка світлицю на свято.

— Буде погода, діти, — каже старий. — Буде весна.

— Дав би Бог, — відповідають сини, — люди ще робіт не покінчили.

— Зіпріться, тату, на мене, — просить найстарший син, — бо вам їхати тяжко.

— Не бійся, поїду, ще й назад верну, — відповідає батько, хоч чує, що син добре каже. Вже в нім сили нема, тільки якась кріпка постанова їхати й доїхати.

їдуть полями, засіяними озимим збіжжям та зеленою яриною. Вузькі мужицькі ниви вилискуються до сонця, як полотна, що їх ґаздині білять. Між ними квіти цікаво визирають, над ними літають птахи, на межі дрімає старий хрест.

— Під тим хрестом двірські гайдуки убили мого батька, а вашого діда, — каже старий, знімаючи шапку. — Вас, діти, хіба власні хиби та власні гріхи битимуть. Не забувайте того, що вам кажу. А там, трохи дальше, під межею привела мене мати на світ і в подолку принесла додому. Тверді були часи, бодай ніколи не вертали.

Говорив би був не одно, але не міг. За кожним словом чув у грудях біль, як би ті слова були зі сталі. Замовк і тільки очима водив доокола. Хотів тих піль, тих нив, тих лісів набрати якнайбільше в свої очі, щоб з ними йти там, де їх, може, не буде... З ниви на ниву літали його полинялі зіниці, немов прощалися з кожною скибою, з кожною грудкою землі... Далеко перед ними, під лісом, ніби табір. То виборці з далекого села, Що на досвітках вийшли, щоб голосування не спізнити, під лісом спочивають. Порівнялися, поздоровкали, ЇДУть рядом. Хоч втомлені, хоч знають, що втратили робочу днину, йдуть радо, з піднесеним чолом. Молодші затягають пісню. Деякі жартують. І старшому Миколі Миколишинові робиться жаль, що він не може влізти поміж них і йти рядом — йти цілі літа, гень до кращої, ліпшої долі.

Перед урядом громадським, де мало відбутися голосування, стояли жандарі. Але нарід так як би їх не видів, і тільки діти з цікавості приглядалися з-поза воріт до нових шеломів та ясної збруї.

Віз задержався на вулиці, і сини взялися зсаджувати батька на землю.

— Лишіть, я сам, — говорив Миколишин, соромлячись перед чужими людьми своєї немочі, але інакше не міг. Сперся на молоді здорові плечі синів, і ті більше несли його, як провадили до уряду.

— Розступіться, люди! — загуло в громаді. — Видите, хорого ведуть. Хорий чоловік приїхав, щоби голос віддати.

— Ви, Миколо, безпечно могли дома сидіти. Нас тут, дивіть, якого народу зійшлося. Буде голосів досить.

— Досить чи не досить, того ніхто не може знати, а мені в гробі спокою не було би, якби я не зробив того, що до мене належить, — відповів Миколишин, переступаючи поріг.

***

— А тепер спішіться, — говорив, сідаючи назад на віз, — спішіться, щоб живого додому привезли.

Внук затяв коні, і віз покотився з горбка. Коли переїздили коло свого поля, Миколишин підніс тяжкі повіки і витягнув руки, як би їм посилав своє благословення.